

УДК 37

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Любов КУТОРЖЕВСЬКА (Полтава)

Постановка проблеми. Відповідно до законів України "Про загальну середню освіту", "Про освіту" загальна середня освіта є обов'язковою складовою безперервної освіти і спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості через навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегрованості, єдності навчання й виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями й народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Повна загальна середня освіта має бути доступною для всіх дітей незалежно від місця проживання і соціального статусу батьків. Відповідно до можливостей щодо забезпечення освітнього рівня функціонують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів, серед яких – інтернатні заклади (спеціалізовані – загальноосвітні навчальні інтернатні заклади I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; спеціальні – загальноосвітні навчальні інтернатні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку; санаторні школи-інтернати – загальноосвітні навчальні інтернатні заклади трьох ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування). Загальноосвітні навчальні інтернатні заклади з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги, реформовані в спеціалізовані.

Основними завданнями загальноосвітньої школи-інтернату є:

забезпечення реалізації права дітей на повну загальну середню освіту;

створення умов для здобуття учнями (вихованцями) освіти понад державний освітній мінімум, а саме: поглиблене вивчення предметів суспільно-гуманітарного та технологічного профілів;

створення комплексних умов для життєдіяльності учнів(вихованців), їх соціалізації та інтеграції в суспільство;

розвиток здорової, всебічно розвиненої людини, здатної до творчості і самовдосконалення; виховання громадянина;

виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної української мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй; формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, особистості, підготовленої до професійного самовизначення;

виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і наукового світогляду;

реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, створення умов для оволодіння системою наукових знань про природу, людину і суспільство.

Аналіз останніх досліджень. В історичному плані проблема виникнення, становлення та розвитку інтернатних закладів освіти досліджена у наукових роботах А.Д. Бондаря, Б.С. Кобзаря, А.С. Макаренка, В.М. Сороки-Росинського, В.П. Покася. Різним аспектам діяльності навчально-виховного процесу в школі-інтернаті присвячені дослідження І.Б. Іванова, Л.В. Канішевської, Б.С. Кобзаря, Л.С. Дробот, Ю.О. Гриця, В.М. Оржеховської, В.С. Яковенка. Вихователь інтернатного закладу освіти є головною фігурою у функціонуванні загальноосвітніх навчальних спеціалізованих, спеціальних та санаторних інтернатних закладах і забезпечує такі ділянки роботи: цільовизначальну: трансформація загальних цілей і завдань школи на сучасному етапі розвитку суспільства у конкретні завдання класу, проектування особистості учнів; операційно-організаторську: планування та реалізація розвивальних, освітніх та виховних завдань, установа відповідного стилю стосунків у класі, відбір матеріалів для позаурочної діяльності учнів; матеріально-побутову: забезпечення учнів

навчальними засобами, твердим і м'яким інвентарем, одягом і взуттям, створення затишку в спальнях, контроль за своєчасним і повноцінним харчуванням та за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог. Тому **завданням нашого дослідження** є: розглянути формування продуктивного стилю педагогічного спілкування майбутніх вихователів інтернатних закладів освіти під час педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Згідно з навчальним планом підготовки бакалавра з галузі знань 0101 "Педагогічна освіта" за напрямом 6.010102 "Початкова освіта" студенти – майбутні вихователі інтернатних закладів освіти – вивчають серед нормативних навчальних дисциплін такі дисципліни гуманітарного та соціально-економічного циклу: "Філософія", "Історія української культури", "Іноземна мова", "Політологія"; серед дисциплін природничо-наукової (фундаментальної) підготовки: "Нові інформаційні технології і ТЗН", "Основи екології", "Вікова фізіологія і валеологія", "Основи медичних знань і охорони здоров'я", "Основи корекційної педагогіки"; серед дисциплін загально-професійної підготовки: "Загальна психологія", "Вікова та педагогічна психологія", "Соціальна психологія", "Педагогіка", "Основи педагогічної майстерності", "Основи соціально-педагогічних досліджень"; серед дисциплін професійної і практичної підготовки: "Анатомія і фізіологія дитини", "Дитяча література з основами літературознавства", "Методика викладання математики", "Методика викладання української мови", "Основи природознавства: землезнавство і краєзнавство", "Основи природознавства: ботаніка і зоологія", "Методика викладання природознавства і праці", "Методика викладання образотворчого мистецтва з практикумом", "Теорія та методика виховання в інтернатних закладах освіти", "Методика трудового виховання і художньої праці", а також проходять такі види практик: навчальні ("Психологічна у школі", "Польова з природознавства", "Педагогічна у школі" "Методична у школі та дитсадку", "Сільськогосподарська") та виробничі ("Педагогічна у позашкільних закладах", "Педагогічна у школі"). Цілісне формування особистості вихователя інтернатного закладу потребує інтеграції названих дисциплін та практики. Професійні знання, необхідні для роботи в школі-інтернаті, студенти одержують на заняттях з педагогіки, соціальної педагогіки, психології, педагогічної майстерності, методик фахових дисциплін.

Для поліпшення підготовки вихователя школи-інтернату в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка впровадженій у практику навчально-виховного процесу курс «Теорія та методика виховної роботи в закладах інтернатного типу» та проходження навчальної педагогічної практики. Даний курс включає теоретичний і практичний блок і має за мету надання майбутнім вихователям інтернатних закладів необхідного мінімуму знань із теорії і практики навчально-виховної роботи в інтернатних закладах освіти. Під час реалізації основних програмних установок курсу головним є не просто засвоєння студентами комплексу теоретичних знань, а переосмислення і відпрацювання їх на практиці у інтернатних закладах під час проходження виробничої педагогічної практики. Враховуючи особливості навчально-виховного процесу у школі-інтернаті велика увага приділяється формуванню особистісного компонента готовності педагога до роботи з вихованцями: («Компоненти готовності вихователя до роботи з дітьми у інтернатних закладах»), «Службові обов'язки вихователя та соціального педагога школи-інтернату», «Етичні вимоги до педагогів школи-інтернату», «Творча співдружність учителів та вихователів школи-інтернату», «Успіх у навчально-виховній роботі педагогів школи-інтернату» та ін).

Упровадження курсу «Теорія та методика виховної роботи в закладах інтернатного типу» та педагогічної практики у практику навчально-виховного процесу університету є спробою поліпшити підготовку вихователя інтернатного закладу у вищих закладах освіти. Зміст навчальної психолого-педагогічної практики передбачає: ознайомлення з навчально-виховним закладом, бесіди з директором, заступником директора з виховної роботи, шкільним психологом, класними керівниками, соціальним педагогом, вихователями, ознайомлення з дітьми різних вікових груп, ознайомлення з навчально-виховним процесом дошкільного відділення школи-інтернату, ознайомлення з річним планом виховної роботи заступника директора з виховної роботи, календарним планом виховної роботи вихователя, класного керівника, спостереження та аналіз виховної діяльності, яка проводиться педагогом-організатором, класним керівником, вихователем класу, чи вихователем групи дошкільного відділення школи-інтернату, ознайомлення та аналіз напрямів соціально-педагогічної і виховної роботи школи-

інтернату, підготовка та проведення фрагменту виховного заходу.

Усвідомивши соціально-етичні установки педагога та способи їх виявлення в організації діяльності учнів, варто визначити, які є стилі спілкування. За В.А. Кан-Каликом, виділяють п'ять головних стилів педагогічного спілкування [1, с. 218]: спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю; спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні; спілкування-дистанція; спілкування-заякування, спілкування-загравання. Під час проходження педагогічної практики значна частина студентів демонструють стиль педагогічного спілкування, що аргументується на дружньому ставленні до дітей. Щодо якостей, які визначають стиль спілкування педагога, – стверджує І.А. Зязюн, – то тут дослідники виділяють ставлення вчителя до дітей та володіння організаторською технікою [2, с. 215].

Зразок спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю забезпечує співробітництво, рівність і активність обох сторін: Григорій К., студент V курсу природничого факультету, виконуючи роль вихователя 4 класу, під час вивчення “Правил дорожнього руху” сам виступає у ролі Світлофора, звернувшись до дітей: “Мені приємно зустрітись з вами. Я дружу з усіма дітьми, а тих, хто виконує правила дорожнього руху, дуже люблю. А ви мене любите?” Далі Світлофор (вихователь) опитує дітей щодо знання правил дорожнього руху; вихованці самі дають собі оцінку, разом з вихователем спільно аналізують дії пішоходів та водіїв під час гри “Спілкуємося з Світлофором”. Олена С. під час проведення виховного заходу “Природа рідна – наша втіха, то ж хай вона не знає лиха” у 5 класі виступає у ролі Ріки. Ми бачимо відкритість і довіру партнерів у спілкуванні, які забезпечуються спільним аналізом. Хлопчик звертається до Ріки: “Ти ж колись була глибока, швидкоплинна, світлоока, чом же стала каламутна? Чом хлюпочуть хвилі сумно?” Ріка відповідає: “Як мені не сумувати? Всі отрутохімікати постікали в мою воду, зіпсували чисту воду. Вже течу між батогами, заросла очеретами, зникла риба, навіть раки поховались небораки”. Далі ведуться спільні пошуки шляхів збереження природи, виправлення помилок. “Природа рідна – наша втіха, тож хай вона не знає лиха”, а також “Ми всі – господарі природи, тож збережімо її воду”.

Діти роблять висновок про необхідність бережливого ставлення до природи.

Критерієм суб'єкт-суб'єктного принципу взаємодії є домінанта педагога на співрозмовникові і взаємовплив поглядів. Зосередженість на співрозмовникові – така позиція вихователя інтернату в професійному спілкуванні, коли в центрі уваги є особистість співрозмовника, його мета, мотиви, точки зору. У такій позиції вихованець стає важливим для педагога, увага до реакції дитини, спілкування в діалозі, установка на відповідь, визнання права на особисту власну позицію у взаємодії свідчили про ефективність даного виду спілкування.

Демонстрація дружнього ставлення – запорука успішної взаємодії. Цей стиль базується на особистісному позитивному сприйнятті особистості вихованця і є запорукою успішної взаємодії. Приязнь і повага до дітей породжує в них позитивне ставлення до вихователя, що підвищує ефективність виховної роботи. Стиль, який ґрунтується на дружньому ставленні сприяє виникненню творчої взаємодії вихователя та вихованців і забезпечує ефективність роботи. Іноді окремі студенти неправильно інтерпретують поняття дружби і перетворюють стосунки на панібратські, що негативно впливає на весь виховний процес.

Під час педагогічної практики студенти мають змогу пересвідчитись, що виявляючи дружнє ставлення і маючи зацікавленість у справі, завжди можна залучити вихованців до співтворчості. Проходження педагогічної практики залежить від рівня сформованості умінь і навичок студентів: студенти, які не вміють встановити дружніх стосунків з вихованцями, вдаються до обмеження спілкування формальними взаєминами і обирають стиль спілкування – „дистанція”: у студентів сформоване позитивне ставлення до вихованців, але стиль організації діяльності – ближчий до авторитарного, невміння встановити дружні стосунки знижує загальний творчий рівень спільної роботи з вихованцями. Іноді студенти, які не в змозі організувати спільну діяльність і дружні стосунки, вдавались до такого негативного прийому, як заякування. Ось приклади ситуативного вияву спілкування – заякування: Надія К., виконуючи обов'язки вихователя 9 А класу, говорить своїм вихованцям: “Не чекайте, що сьогодні всі підете на дискотеку. Знайте, що двох-трьох учнів залишу в класі мити парти.” Іван Б., вивчаючи “Правила дорожнього руху” зі своїм 5 В класом, попереджує вихованців: “Слухайте уважно, а то зараз викличу...”, або “Сидіть тихо і слухайте, бо ввечері не будете дивитися відеофільм”. Така форма спілкування

свідчить про те, як діяти не слід. На цих прикладах студенти повинні були усвідомити, що жорстока регламентація руйнує творчу атмосферу. Спілкування-залякування поєднує в собі негативне ставлення до вихованців інтернату і авторитарність у способах організації діяльності.

У ході педагогічної практики варто застерегти майбутнього вихователя інтернатного закладу освіти від обрання такого стилю спілкування, який поєднує в собі позитивне ставлення до дітей з лібералізмом – загравання. Він полягає у прагненні молодого педагога швидко завоювати авторитет, поза тривалим пошуком доцільних способів організації взаємодії: Олена В., виконуючи обов'язки вихователя 8 класу, говорить з докором своїм вихованцям: “Ви ж не заробили культпохід до театру ім. М. В. Гоголя на виставу “Сватання на Гончарівці”, а я зверталася до шефів, просила, щоб організували цей культпохід”, Галина П., вихователька 7 класу, звертаючись до хлопчиків, говорить: “У вас найкрасивіші шапочки і спортивні костюми, які я, як ваш вихователь, одержала для вас, а ви відмовились від участі у змаганні. Микола Петрович своїм

шестикласникам такого не одержав, як я вам, а вони ж беруть участь у змаганні”, Катерина В., вихователька 5 Б класу, в гонитві за любов'ю дітей, говорить: “У вас же і успішність низька, і кілька грубих порушень поведінки, а я вам такий вечір відпочинку організувала!”

Висновок. Таким чином, студенти усвідомлюють, що спрямованість на дитину, її розвиток, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою і делікатність – ось що стає запорукою продуктивного стилю у педагогічній праці.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987. – С. 97-100.
2. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн. – К.:Вища шк., 1997. – 249 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куторжевська Любов Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Коло наукових інтересів – підготовка вихователя інтернатного закладу, теорія та методика виховання в інтернатних закладах, соціально-педагогічна робота в закладах освіти.

УДК 37

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Оксана КУТОРЖЕВСЬКА (Полтава)

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації і стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та на практиці навчання і виховання. Саме інновації є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих педагогів і цілих колективів. Педагогічні інновації, – стверджує А. Гулевська-Черниш, – стали предметом спеціального дослідження вчених у 50-х рр. ХХ ст. на Заході і в останні два десятиліття в Україні [7. с. 490]. У сучасній освіті проголошено один із важливих принципів навчально-виховного процесу – принцип варіативності, який дає можливість вибирати та конструювати педагогічний процес за будь-якими моделями. Нині створюється нова педагогіка, – зауважує І. Дичківська, – характерною ознакою якої є

інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому [3, с. 7]. Уведення професії “соціальний педагог” і підготовка її у вищих навчальних закладах відкрили нові підходи у вітчизняній науці й практиці: підготовка соціального педагога, – стверджує С. Харченко, – повинна будуватися на новій теоретичній основі, яка передбачає перехід до конкретних педагогічних і соціальних технологій, покликаних допомогти людині у вирішенні її найрізноманітніших, як суто індивідуальних, так і соціальних проблем [13, с. 199]. У формуванні готовності (структурними блоками якої є *створення нового* в системі освіти і педагогічної науки – введення нових курсів, спецкурсів до змісту вузівського навчання, *сприйняття нового* соціально-світовим співтовариством завдяки новій соціальній ситуації в країні та *застосування педагогічних новацій* на практиці) майбутнього соціального